

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM
HITTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA



Tóth Márta Dóra

Ámós próféta könyvének kialakulása és
teológiája

Tézisfüzet

Témavezető:

Prof. Dr. Karasszon István

Budapest

2022

Bevezetés

Ámósz próféta könyve azt a témát dolgozza fel, hogy Izrael miért és miként pusztult el. A könyv keletkezése szempontjából az látható, hogy a kész, kánonban is lezárt könyv egy hosszabb folyamat eredménye, így több irodalmi réteget is el lehet különíteni a könyvön belül. Ezek az irodalmi rétegek, és a könyv nagyobb egységei különböző teológiai témákkal is foglalkoznak, melyek az alábbiak:

- *A népek elleni próféciák* (Ám 1,3-2,16) strukturált felépítésű strófák, és azt teszik hangsúlyossá, hogy JHWH *már nem vonja vissza az ítéletet*. Ami azt jelenti, hogy az *ítélet elkerülhetetlen*.

- A könyv öt *látomása* (Ám 7,1-8; 8,1-2; 9,1-4) két témával is foglalkozik. Bemutatja a *prófétai közbenjáró szerepet*, és azt is, hogy Izrael maga tehet a sorsáról és jogos az ítélet, mert bár lett volna lehetősége változni (amikor a próféta közbenjárása hatására JHWH megbánta a pusztító elhatározását), de Izrael nem változott meg, így

elkerülhetlenné vált a pusztulás.

- A 3-6. fejezetek nem mutatják azt a strukturált felépítést, mint amit a látomások és a népek elleni próféciák. Ez a rész számos témát dolgoz fel. Bemutatja a pusztulás hatalmas mértékét, megnevezi a vétkeket, felszólít JHWH keresésére, meghirdeti JHWH napját, és egymás mellett szólal meg benne a remény hangja és a halottsiratás is.

- A könyv vége (Ám 9,11-15) a boldog jövőt, Dávid királyságának a helyreállítását és mezőgazdasági üdvkörszakot hirdet meg.

A fent említett nagyobb egységek különböző felépítést mutatnak, és alapvetően másra esik bennük a teológiai hangsúly, azonban az közös bennük, hogy *Izrael elestével, az északi országrészt ért tragédiával foglalkoznak*. A kérdés tehát az, hogy a könyv különböző rétegei mikor keletkezettek, milyen céllal, és milyen teológiai üzenetet hordoznak. Alapvető kérdés, hogy mi lehetett Ámósz próféta igehirdetése, amiből egy hosszú folyamat eredményeként létrejött a kánonban lezárt könyv.

A könyv keletkezésére vonatkozóan az alábbi rétegeket lehet elkülöníteni:

1.Tézis: Az első réteg: Ámósz próféta szóbeli ige hirdetése: 5,1.16¹-20.

Ámósz azt hirdette meg, hogy amikor *JHWH napja* eljön, akkor *JHWH keresztül vonul majd a népén*, ami halált hozó esemény lesz, és ami előtt nem lehet elmenekülni. Ámósz a saját kortársainak *JHWH napja* sötét voltát hirdette, ami azért volt újszerű, mert kortársai számára még *JHWH napja* pozitív értelmű volt. Ámósz azt is meghirdette, hogy *JHWH keresztülvonulásának* következménye egy olyan mértékű pusztítás, hogy minden téren sírni és gyászolni fognak. Ámósz ezért elsiratta a még élő Izraelt (5,1.18). Ez a Kr. e. 8. században keletkezett, II.Jeroboám uralkodása idején, amikor nem érzett a lakosság semmilyen fenyegetést Izraelre nézve.

2.Tézis: Az első Ámósz nevéhez köthető gyűjtemény, ami a könyv alapjául szolgál: 5,1.7.10.12b.16²17-20.

Azt, hogy Ámósz maga megnevezte volna, hogy mi a nép vétké azt nem lehet tudni, de ha mondott okokat, akkor az az 5,7.10.12b verseiben olvasható vád, ami a bíróság

¹ kivéve a Seregek Istene kiegészítés az 5,16 versben

² kivéve a Seregek Istene kiegészítés az 5,16 versben

korruptságát és az igazság elnyomását fejezi ki. Ámósz követői lehettek azok, akik az ítélet kiváltóinak a samáriai elitet tartották, és hozzájuk köthetőek a következő versek: **3,9.10.12.15; 5,11; 6,1a**(kivéve a *Sion* kiegészítés).**3-6.**

3.Tézis: A következő irodalmi réteg a **7,1-8** (a harmadik látomás) és a **8,1-2** (a negyedik látomás) **meghirdeti, hogy az Ámósz által ígért JHWH keresztülvonulása többé már nem marad el.** Ez a réteg asszír fenyegetés idején keletkezhetett, még Samária eleste előtt, amikor már várták az ítélet eljöttét, és úgy tekintettek az asszír fenyegetésre, mint amiben meg fog valósulni az Ámósz által meghirdetett ítélet.

4.Tézis: A következő irodalmi réteg **Izrael elestére reflektál, annak eleste után.** Az izraeli írástudó menekültek az ámószai anyagot magukkal vitték Júdába, ahol a szöveget tovább dolgozták és kiegészítették azon rétegekkel, melyek az egész Izrael elestéről szólnak. Ezek a versek megnevezik, hogy egy ellenséges népet küldött JHWH a pusztításukra, és a fogságot is meghirdetik. Ebből az időből jól érthető a 7,9 és a 8,3-is, melyek a harmadik

és negyedik látomásokat konkretizálják. Szintén ekkor keletkezhetett az Izrael strófa, ami elé ekkor kerülhetett az 1,1a³, mint az Ámósz könyv címfelirata. Majd később, az Izrael strófa fényében keletkeztek a Damaszkusz, Gáza, Ammón és Móáb strófák, melyek azt a tényt dolgozzák fel teológiai szempontból, hogy a szomszédos népeket is ugyanaz a sors érte, mint ami Izraelt.

5.Tézis: A következő irodalmi réteggel még **Jeruzsálem eleste előtt** egészítették ki a szöveget, amiben Júdának intő példaként állítják Izrael sorsát (8,4.6a.7.9.10.13-14; 6,1 *gondtalanoknak a Sionon* kiegészítése). Ekkor keletkezhetek a kultuszkritikával foglalkozó részek és a remény hangja is. Az Ámósz – Amacjá vita leírása szintén ekkor kerülhetett be a harmadik és a negyedik látomás közé, ezzel is azt fejezve ki, hogy Izrael sorsa azzal pecsételődött meg, hogy elutasította JHWH prófétáját. A 3,3-6.8 versei is ebből a korszakból származhatnak, mint ami megindokolja a próféta prófétálását.

³ *Ámósz szavai, aki Tékóa juhtenyésztői közé tartozott, ezt látta Izraelről két évvel a földrengés előtt*

6.Tézis: Jeruzsálem eleste a következő olyan tragédia, ami nyomot hagyott az Ámós könyvön, és ami egy újabb réteggént jelenik meg. A babiloni fogságban keletkezhetett az ötödik látomás (9,1-4) leírása. Ebben az a keserű hang is megszólal, hogy sehova sem lehet elmenekülni az ítélet elől, és a fogság sem számít menedéknek. Ekkor kerültek bele a szövegbe a doxológiák. A 9,5-6 doxológiája a könyv fogságbeli változatának lezáró versét képezte, dicsőítve JHWH-t, illetve az 1,2-is, ezzel adva egy keretet az Ámós könyvnek. Szintén ekkor került bele a 4,6-13 bűnbánati liturgiája, ami a fogságbeli gyülekezeti közösség bűnbánati liturgiája.

7.Tézis: A babiloni fogság idejének további kiegészítése az első két látomás (7,1-6), melyek a próféta szerepével foglalkoznak, és azt is hangsúlyozzák, hogy JHWH akkor is megkegyelmezett a népének, amikor az nem érdemelte meg. A 3,7 verse a próféták szerepével foglalkozik, és a könyv deuteronomista rétegéhez tartozik, úgy, mint az 1,1 királyok uralkodására vonatkozó kiegészítése, a 2,10-12; 3,1b.2, az 5,25-26 és a 8,11-12 is. Szintén a fogság idején

keletkeztek a 9,7-10 versei, melyek az ítélet bünt megrostáló szerepéről szólnak.

8.Tézis: A babiloni fogság utáni korban keletkezettek a Tírusz, Edóm és Júda strófák, a 8,5.6b versei (mely szintén deuteronomista kiegészítés), és a boldog jövő ígéreterre vonatkozó ígéretek, melyből az első réteg a 9,11.14.15 versei, majd ennek kiegészítése a 9,12-13 versei, mely kiegészítés a Kispróféták könyveivel hozható kapcsolatba. A legkésőbbi kiegészítése az *Ámós* könyvnek az 5,13 verse lehet.

A fenti tézisek az *Ámós* könyv különböző irodalmi rétegeit mutatja be, a feltételezhető keletkezési sorrend tekintetében. A könyv vizsgálatából az látszik, hogy **Ámós próféta, a még virágkorában lévő Izraelnek meghirdette, hogy az általuk pozitívnak tartott *JHWH napja* pusztulást hoz rájuk, mert ekkor *JHWH keresztül fog vonulni a népén*, ami halált hoz. A könyv többi része pedig ennek a prófétai szónak az értelmezése, tovább gondolása, kiegészítése a történelmi események és a személyes megtapasztalások, élethelyzetek fényében.**